

A magyar gyermekmozgalom mai dilemmái*

Napjaink végtelennek tűnő elméleti, politikai vitái közepette viszonylag kevés szó esik az ifjúság helyzetéről, megítéléséről. E kérdések közben valamivel hangsúlyosabban szerepel az ifjúsági és gyermekszervezetek, -mozgalmak mai szerepe, leendő sorsa.

A véleményt alkotók egyik része határozottan állítja, hogy e téren is helyt kell adni a történelmileg már kipróbált, eredményes szervezetnek, a cserkészetnek. Az úttörőszervezet hívei halkabban ugyan, de azt szorgalmazzák, hogy ez a szervezet maradjon, és belülről újuljon meg. Ennek legutóbbi szép terveit a *Pro patria mozgalom* meghirdetői ismertették, amikor a felső tagozatos diákokat hazafiságra, a nemzeti múlt aktív megismerésére buzdították.

Maguk a gyerekek ritkán és bizonytalanul nyilatkoznak, ha egyáltalán megkérdezzük őket. Ők maguk csak egy szervezetet ismernek (ha ugyan ismerik!), az úttörőt. A kisebbek még örömmel vesznek minden iskolán kívül szervezett kirándulást, versenyt, országjárást. A nagyobbak pedig alig említenek lehetséges új programot, többnyire nyomasztja őket a számos nulladik óra, a számtalan délutáni elfoglaltság már-már felnőtt terhe. Nyűgösek, s úgy igazán őszintén legszívesebben felszabadultan játszani szeretnének. Ehhez a játékhöz azonban nemcsak az idejük kevés, hanem az ötletet adó, segítő felnőtt (szülő vagy tanár!) is. Így azután magukra maradva marad jobb esetben a video, a számítógép, ritkábban a könyv, rosszabb esetben pedig a zabolázatlan és zajos rohangálás, törés-zúzás nagy „szabadsága”. Ugyanakkor alig tanulják meg a kirándulás szépségeit, az országjárás rejtelmeit, s alig-alig szövődnek megtartó barátságok, segítő kisközösségek. Életük lényegét már egészen kiskorukban a szülők anyagi helyzete, életvitele határozza meg. S hol marad a kisgyermek személyiségének kibontakozása, világra való rácsodálkozásainak értelmezése, segítése, ha a szülő fáradt, a pedagógus pedig egészen más (úgy mint szakmai, szervezési, adminisztratív) teendőkkel programozott! Mindezen területen segíthet(ne) a gyermekmozgalom.

A tartalmi kérdések vázolásához évtizedeket kell visszalapoznunk a magyar történelemben. A népi demokratikus történelmi átalakulás idején, a *koalíciós időkben*, 1948 tavaszán még létezett a cserkészzet, és már működött az úttörőszervezet is.

A *cserkészzet* első őrsei e század elején, hazánkban 1910-ben jöttek létre. [1] Az angol mintára szerveződő és egyre inkább nemzetközivé szélesedő gyermekszervezet az ekkor kibontakozó reformpedagógiára épült. Mindenekelőtt azt tartotta elsőd-

* Szeretnénk, ha a gyermekmozgalom mai dilemmáinak feloldásában minél többen kifejténék véleményüket, állásfoglalásukat. (A szerkesztőség)

legesnek, hogy a városi polgári ifjabból, fiúkból testedzett, természetszerető, aktív felnőtt váljon. Próbarendszer, színes foglalkozásai, nevezetes táborozásai — igényes és felkészült cserkészvezetők segítségével — váltak a fiúk (majd később, de külön szervezetekben a lányok is) népszerű elfoglaltságává. A cserkészszervezethez való tartozás önkéntes volt, s a próbák is szorgalmazták az elit jelleg megőrzését.

A cserkészzet működése elsődlegesen nem az iskolára épült. A felkészült (tudatosan felkészített) cserkészvezetők között tanárok, papok, katonatisztek és más világi személyek is voltak. Az egyenruhák, jelvények, igazolványok nemzetközi és igen választékosak. Elvárásai — a cserkészzet nemzetközi jellege mellett — elsősorban a hazafiságra, a nemzeti érzésekre épültek. Jól fejezte ezt ki egyik legismertebb jel-szava: Emberibb embert, magyarabb magyart!

A cserkészzet mai propagálói a szervezet lényegét elsősorban annak értékközvetítő funkciójában, embert formáló aktivitási színtereiben látják. Nem ok nélkül. Ugyanakkor van némi aggodalom az idézett jelszó lehetséges sovén, netán nacionalista szellemében. Ez az aggodalom talán kevésbé indokolt. Nehezen vitatható, hogy *a magyar cserkészzet történetében* (1910—1948) kisebb-nagyobb bontással ugyan, de végig nyomon követhető a nagypolitika hatása; a politikai intézményrendszer és a cserkészzet viszonya meghatározó jellegű volt. Éppen ezért az ebből adódó hibák, helyenként tarkulások többségét (mint pl. a zsidókérdés megítélését, a háborúhoz való viszonyt...) nem elsősorban a cserkészeten, s főleg nem e szervezet ekkori gyermek tagjain kell számonkérnünk.

A már idézett 1948 tavaszán működött egy másik gyermekszervezet, az 1946-ban létrejött úttörő is. Az *úttörőszervezet* a szovjet pionírszervezet mintáját követte. Átvette annak avantgard jellegét, internacionalizmusát, valamint szervezeti és alaki, külső jegyeit is. Tevékenysége szorosan az iskolára épült. Munkáját elvi területen, ideológiai kérdésekben az iskola pártszervezete irányította. Ily módon a magyar úttörőszervezetek — ez esetben is a korszak társadalmi-politikai elvárásai nyomán — szervesen illeszkedtek az ideológiai, politikai követelményekhez.

Hamarosan elvárás lett a teljes szervezethez, s így azután egyik oldalról demokratikusnak tűnt ugyan, mivel minden iskolás előtt nyitott volt. Ugyanakkor a másik oldalról nézve diktált, s ezzel megszűnt önkéntessége, avantgard jellege, s természetesen így nem törekedhetett elit szerepre sem. Sőt szinte ellenezte, elítélendőnek vélte azt. A minden gyermeknek minden szervezeti lehetőséget megteremtteni elvárás hamarosan hamis illúzióvá szürkült. A *szocializmus nevében és elvei jegyében* az úttörőszervezet, illetve az azt előkészítő kisgyermekszervezet, a kisdobos, szinte minden általános iskolás gyermek számára kívánt mozgalmi lehetőségeket teremteni.

Történeti tényként is el kell ismerni, hogy az úttörőszervezet kezdetben népszerűséget is kivívott magának a mindenkinek... elveivel. Szociális feltételeiben, egyenruhában csak a minimumot kívánta. S emellett ezek és ezek számára biztosította, hogy megismerje az ország különböző tájait, a főváros szépségeit, s a különösen vonzó balatoni táborozást. Ezek a lehetőségek 1945 után — talán egészen a 60-as évek gazdasági fellendüléséig — új elemként jelentkeztek. Amikor ezt a családok jelentős része maga is megteremthette, ezek a tevékenységi színterek is módosultak, jelentősen vesztek vonzerejükből is.

Az úttörőszervezet kevésbé vonzó lehetőségei mellett azonban továbbra is maradt a szervezet politikai funkciója, ideológiai szerepe. Mindezt a gyerekek és a szervezetet segítő, irányító tanárok másként élték meg. Az úttörőszervezet KISZ-taggá nevelő szerepe (a nyolcadikosok körében) sok esetben formális elvárássá silányult.

A szervezet tevékenységének többszöri módosulása mellett többé-kevésbé aktívan résztvevő gyerekek és tanárok közös hallgatolágos „megegyezéssel” *eltértek az eredeti elvárástól*. Jobbik esetben az önkéntességre, új színes foglalkozásokra építve az elit felé, rosszabb esetben — a mindenkivel úgysem lehet mozdulni elv tapasztalatából kiindulva — pedig a „lázás mozdulatlanság” felé vettek új irányt. Első esetben enyhült a katonás jelleg, a formális szervezeti rend. Új szerepet kapott a speciális érdeklődés, a szakköri jellegű tevékenység felkarolása. A második megközelítésben pedig maradt a szervezet formái rendje, részben megszokott iskolai funkciója. Nyomban tegyük hozzá: mindkét esetben a résztvevő gyerekek többnyire elégedett reagálása volt a válasz.

Mi történt a másik szálon? 1948 tavaszán a fentebb már idézett cserkészzet „beleolvadt” az úttörőszervezetbe. Történetileg, politikailag ez a lépés is értelmezhető. A sztálini típusú *monolisztikus magyar hatalmi szférában* hogyan működhetett volna több párt, több ifjúsági és gyermekszervezet? Az értéket és a mértéket az egység megteremtése jelentette. Ezt sürgették a nemzetközi munkásmozgalom ellentétei, a hidegháborús évek is. A történelem furcsa fintonaként — 1956 nemzeti tragédiája után, 1957 tavaszán ismét értékként, szervező elvként jelent meg az ifjúsági egység is. Elsődlegesen természetesen ez esetben is a hatalmat támogatva, erősítve. E tényeken lényegesen nem változtat a korabeli szervezők lelkesedése, hite sem. [2]

Kezdetben (1947—1948-ban) még szó volt arról, hogy majd hasznosítják az úttörőszervezetben a cserkészzet gazdag hagyományait. Rövid idő után, a politikai intézményrendszer átalakulását, kialakítását követően azonban ki ajánlotta volna követési mintaként az angol-szász modellt, az elit szervezetet, a minőségi elvárást, a lehetséges minőséget? Azaz, néhány év alatt megszűnt a kétféle modell lehetősége a gyermekszervezetek síkján is; az úttörőszervezet kizárólagos gyermekszervezet lett hazánkban is.

Ma, több mint negyven év múltán — a társadalmi-politikai változások, módosulások nyomán — ismét mód van arra, hogy az ifjúsági és gyermekszervezetek szerveződési alapelveiben is *polgárjogot nyerjen a pluralizmus, a sokszínűség*.

Mit is jelent(het) ez az elv a gyermekmozgalom mai, holnapi gyakorlatában? A vitázók jogos fenntartásait őszintén oszthatjuk, amikor azon aggódnak, ne kövessük el ismét a 40 év előtti hibákat. Azaz ne úgy tegyük fel a kérdést: *Úttörő vagy cserkész?* Ebben a nagyon is átmeneti társadalmi helyzetben működhesen tovább az úttörőszervezet, de szerveződhessen, ha erre igény van, a cserkészmozgalom is.

S a mai gyermekszerveződések sajátja lehessen az is, hogy mielőbb *jöhessenek létre más szerveződések is*, mint pl. a gyermek-környezetvédők, s természetesen lehessenek olyan gyermekek is, akik nem vagy csak esetenként csatlakoznak a többiek csoportjaihoz.

Nehéz lenne prognosztizálni, mi lesz, mi lehet ezen elvek következményel. Az azonban már most belátható, hogy ez esetben mindkét szervezet (illetve minden újabb szerveződés is) önkéntes kell legyen. Ugyanakkor követelményt állíthat, elit jellegű lehet, és minőséget adhat. Talán a legfontosabb követelmény, hogy a gyerekek jól érezzék magukat, értelmes, színes programokat szerveznek, hogy a segítő felnőttek (ők persze nemcsak tanárok lehetnek!) kedvvel, gyermekszeretettel és hozzáértéssel segítsék őket. Maradjon meg a romantika, legyen értelmes az aktivitás!

Mi történjen a politikával, az ideológiával? — teszik fel a kétkedők, a gyakran csak a másik megoldást ellenzők a kérdést. Könnyedén lehetne azt válaszolni, semmi, a gyermekszervezet úgysem politizál. Ez részben igaz ugyan, de mélyebben értelmezve a kérdést, tudjuk, csak részben.

Vegyük sorra a lehetőségeket: Igaz, hogy a kommunista irányítású szovjet

pionír, s a mintát követő magyar úttörőszervezet tagjai nem váltak mind ifjú kommunistákká (még KISZ-tagokká sem!), de elveikben, tanaik között a kommunista, szocialista nézetek meghatározóak voltak. Ez még akkor is igaz, ha a nézetek erőteljes formális közvetítése és azok elfogadása között egyre érezhetőbb volt az ellentmondás. Ezt az ellentmondást elsősorban az elvek és a gyakorlat egyre mélyülő távolsága hozta létre.

Az úttörőszervezetet, mivel az is a monolit pártállam része, tehát meg kell szüntetni — vélik ellenzői. Nincs szükség a gyerekek kommunista nevelésére. Nem kell a szervezet maga sem. Állítsuk vissza a cserkészetet — szól az újabb „javaslat”. E sorok írója e látszólagos megoldási módban újabb kizárólagosságot vél felfedezni.

Emlékeztetőül említsük csak meg ismét: A cserkészszervezetekben általában az irányító, szervező egyház (főleg a katolikus és részben a református) ideológiai szerepe volt a meghatározó. A Horthy-korszakban, amikor a keresztény-nemzeti kurzus volt a domináns, természetes elvárás volt az aktív vallásos élet a cserkészetben is. Mindez persze ez esetben sem jelentette a mindenkori teljes és őszinte azonosulást, s azt sem, hogy az ifjak mindegyike csak meggyőződéses katolikussá, reformátussá válhatott. Ez az ideológiai vita tehát végnélküli lehetne.

E helyett talán ma azt lenne érdemes átgondolni, mit tanulhat, vehet át *napiaink gyermekmozgalma* történeti elődjeitől, cserkésztől és úttörőtől egyaránt. [3] A mai gyermekszervezeteket részben át kellene alakítani (és nem megszüntetni), és hagyni kellene az új (részben a régít felújító) szerveződéseknek is.

Át kellene gondolnunk pl., hogy hogyan lehetne napjainkban *világi cserkészetet szervezni*. Ennek mai feltétele is az önkéntesség, a színes aktivitás, elvárás gyerek és a vezető felé egyaránt — lehetne. Mindez az érték közvetítést, értékorientálást segíthetné, elsősorban az iskolán kívül.

E lehetőség természetesen növelné a mai iskolára épült úttörőszervezetek kihívásait is, feltehetően hasznukra. A megújulást, átalakulást ez esetben is az órán kívüli nevelési alkalmakra, az iskolai élet által megkövetelt kötelező tevékenységi formákon kívül, azon túl képzeljük. Úgy gondoljuk, a ma tizenévesei számára is célszerű a romantikus tájfelfedezés, a történelmi országismeret, a környezethez való aktív alkalmazkodás. Hogy mindehhez szükséges-e egyenruhák, jelvények, próbák sora — ezt talán elsősorban a gyerekeknek maguknak kellene megítélni, s a lehetségesen belül választani is.

Az idősebb társ (a volt ifivezető), a felnőtt (aki lehet tanár, de nemcsak ő) segítsége, okos katalizátorszerepe egy más, egy egészen új gyermekmozgalomban is szükséges. A *gyermekmozgalom* pedig elsősorban a gyermek öntevékenységre, érdeklődésére építhet oly módon, hogy annak személyiségét, egyéniségét segítse kibontakozni. Épüljön a gyerekek öntevékenységre, szabad idejére. A hatásmechanizmusokból szinte nem kapcsolható ki (és ez a természetes helyzet) a család és a társadalom közvetett és közvetlen szerepe. Valószínűleg érvényes mindez a különböző ideológiákra, politikai mechanizmusokra is. Ez a hatás azonban társadalmi vonatkozásban áttételesebb, kiegyensúlyozottabb lehet az eddigieknél.

Napjaink vitáiban, kerekasztal-beszélgetéseiben gyakran tapasztaljuk, hogy az eddigi úttörővezetők (többségében pedagógusok) elbizonytalanodtak teendőjük lényegét, tartalmát illetően. Gyakran nem kapnak kellő segítséget saját kollégáiktól, főnökeiktől sem.

Az egyházi személyiségek — nyilván még a múlt tanulságain okulván — többnyire bizalmatlanok. Bár kétségtelen, hogy megindult több volt egyházi jellegű, valóságos szerveződés felújítása, köztük a cserkészeté is.

Részen ugyancsak *új szerveződési lehetőség* (több neves gyakorló iskola élt ezzel eddig is!) az iskola egészének iskola-köztársaságként, iskola-önkormányzatként való működtetése, amelybe szintén számos önkéntes szerveződés, szövetkezet kapcsolódhat. A tagok egyéni aktivitása ez esetben is önkéntes, azaz élhet passzív tagként is. Mindez a felnőtt társadalom kicsinyített képe is kíván egyben lenni. Ez esetben sem a kicsinyítési arány a mérték, hanem a modell jellege, amit leképezni kíván. Hiszen ez esetben is a jövőre készít, a leendő tevékenységi szinterekre is orientál. A játék tehát csak komoly lehet, nagy a tét.

Szándékosan nem érintettük a szervezés, szerveződés *anyagi forrásait, feltételeit*. Úgy ítéljük meg, hogy az eddigi lehetőségek (társadalmi-állami költségvetés és a szülői segítség) nem voltak kevesek. S talán legalább e téren nem azzal kellene kezdeni az újragondolásokat, hogy miből fedezzük a kiadásait, hanem sokkal inkább azzal, mit és hogyan szervezzünk, ha tevékeny, derűs arcú, értelmes gyermekeket akarunk látni. Ez utóbbi elvárást nemcsak a jelen igényli, hanem a jövő is elvárja. Gondolom, e feltevésben sokan egyetértünk.

JEGYZETEK

- [1] Lásd részletesen: Gergely Ferenc: A magyar cserkészlet története 1910—1948. Bp. 1989. c. monográfiát.
- [2] A közösségelmény változásairól, majd ennek hiányáról számos felmérés, összegzés készült. Itt most az alábbi idézzük: Hegedüs T. András—Forray R. Katalin: Az újjáépítés gyermekei — a konszolidáció gyermekei. Magvető K. Bp. 1989. 150—158. old.
- [3] Cserkészkönyv I—III. kötet. Szerkesztette: Bodnár Gábor. Püski Kiadó, 1989.

SZOLNOKY KÁLMÁN
Győr

Az erkölcsi válságról

Ismeretes, hogy az etika tudomány az emberi cselekvésről. Két egymástól el nem választható része közül a normákkal és azok megítélésével többet, az erkölcsi törvények alapjaival, származásával kevesebbet foglalkozunk. Ez az a tudomány, amely át és áthatja a nevelést, ez az a tudomány, amely egyszerre cél és módszer is. A mai iskolában sokat beszélünk az erkölcs válságáról. Valóban válságban vannak erkölcsi normáink, vagy a mi gyakorlatunk (elméletünk) a hibás ebben?

Sokszor leírtuk már és ma is előírjuk az iskolában a kívánatos viselkedési formákat, amelyek — úgy tűnik — felületesen érintik gyermekeinket. Lehetséges, hogy elfelejtettük az etika alapjait, elfelejtettük történetiségét? Vizsgáljuk meg röviden, mit hasznosíthatunk az etika alapjaiból, *történetiségéből* a ma iskolája számára!

Európai léptékű iskolákat szeretnék. Európai léptéket azonban csak európai horizontú pedagógusok képesek közvetíteni. Ennek az európaiságunknak az alapja a görög — (római) — zsidó (arab) — keresztény kultúra. Ezek a többezer éves gyö-